
SLUŽBA ZA POSLOVE BEZBEDNOSTI SAVEZNOG SEKRETARIJATA ZA INOSTRANE POSLOVE

Prof. dr Radojica Lazić*

APSTRAKT: *O Službi za poslove bezbednosti (SPB) i poslovima koje je obavljala u naučnoj i stručnoj javnosti zna se veoma malo. Stvorena je 1984. godine, nakon opšte reorganizacije, u tadašnjem Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SSIP SFRJ). Objedinjavanjem Službe samozaštite i Službe za fizičko-tehničko obezbeđenje, formirana je Služba za poslove bezbednosti (SPB) kao integralni deo tog sekretarijata. Glavni zadatak nove službe bio je da organizuje i sprovodi bezbednosnu zaštitu kroz postojeće organizacione strukture i redovne delatnosti SSIP-a i diplomatsko-konzularnih predstavništava (DKP) na principima društvene samozaštite. U ovom radu, na osnovu dostupne građe i poverljivih dokumenata, analiziramo razvojni put ove resorne kontraobaveštajne službe, čiji je osnovni zadatak bio bezbednosna zaštita SSIP-a i DKP-a u inostranstvu, kao i lica zaposlenih u njima.*

KLJUČNE REČI: Savezni sekretarijat za inostrane poslove, diplomatsko-konzularna predstavništva, Služba za poslove bezbednosti, bezbednosna zaštita, obaveštajne službe

U Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove tokom 1984. godine osnovana je Služba za poslove bezbednosti (SPB). Pravilnikom o radu te službe, koji je 19. oktobra 1983. godine doneo tadašnji savezni sekretar za inostrane poslove Lazar Mojsov, definisani su poslovi, zadaci i nadležnosti, kao i obaveze zaposlenih u tom sekretarijatu i diplomatsko-konzularnim predstavništvima u inostranstvu (DKP), koji se odnose na bezbednosnu zaštitu.¹

Novoformirana služba bila je direktno podređena Saveznom sekretaru za inostrane poslove. Imala je načelnika i zamenika, kao i svoju organizacionu strukturu. Popuna

* Redovni profesor, Fakultet za diplomatiju i bezbednost, Beograd, Republika Srbija
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2658-8220>; E-mail: radojica.lazic@fdb.edu.rs

¹ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond 160, Savezna narodna skupština, fascikla 1323, Pravilnik o radu Službe bezbednosti Saveznog sekretarijata za inostrane poslove (SSIP), str. pov. br. 280/83-SB, 19.11.1983. godine.

radnih mesta vršena je prevashodno od kadrova koji su već bili zaposleni u SSIP-u, a imali su neka iskustva u obaveštajnim i kontraobaveštajnim poslovima. Kandidati su morali ispunjavati i određene kriterijume podobnosti za obavljanje bezbednosnih poslova. Postojala je i mogućnost da na te poslove, uz saglasnost saveznog sekretara, budu primljena i druga lica. Za njihov prijem nije bio obavezan javni konkurs. Služba za poslove bezbednosti je, shodno zakonskim i drugim pozitivnim propisima i odredbama Pravilnika o radu, bila nosilac bezbednosne zaštite SSIP-a i DKP-a u inostranstvu.

Celokupno poslovanje ove službe bilo je poverljivog karaktera. Pravo uvida u njene aktivnosti imao je isključivo savezni sekretar za inostrane poslove, načelnik i zamjenik načelnika službe, kao i druga lica sa posebnim ovlašćenjima. Kontrolu zakonitosti u radu vršila je Komisija Skupštine SFRJ za kontrolu službe državne bezbednosti, na osnovu Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti.² Imala je na raspolaganju finansijska sredstva koja su bila planirana godišnjim budžetom SSIP-a.

U poverljivom dokumentu Saveznog sekretarijata za inostrane poslove (SSIP), koji je sačinjen 11. oktobra 1983. godine i dostavljen Komisiji za kontrolu službe državne bezbednosti Skupštine SFRJ, koji je razmatran na sednici održanoj 4. novembra 1983. godine, najavljeno je formiranje nove službe bezbednosti u tom sekretarijatu, a govorilo se i o potrebi preuzimanja bezbednosne zaštite objekata SSIP-a i DKP-a.³ O tome je raspravljao i saglasio se i navedeni skupštinski odbor.

U kasnijem periodu promenjen joj je naziv u Službu bezbednosti (SB). Sredinom 2002. godine donet je Zakon o saveznom službama bezbednosti⁴, na osnovu koga je Služba bezbednosti Ministarstva spoljnih poslova (SB MSP) postala deo bezbednosno-obaveštajnog sistema Savezne Republike Jugoslavije.⁵ Pored nje, bezbednosnu zajednicu, na nivou savezne države, činile su: Služba za istraživanje i dokumentaciju (SID) u Ministarstvu spoljnih poslova i dve vojne službe u Ministarstvu odbrane (Vojna služba bezbednosti i Vojno-obaveštajna služba).⁶

Shodno zakonu iz 2002. godine i utvrđenim nadležnostima obavljala je preventivnu bezbednosnu, protivprislušnu i kontraobaveštajnu zaštitu zaposlenih, ali i objekata diplomatsko-konzularnih predstavništava i misija SRJ u inostranstvu i saveznog ministarstva nadležnog za inostrane poslove u zemlji. Pored toga, u njenom delokrugu bile su: bezbednosne provere lica za prijem na rad u Ministarstvo spoljnih poslova; obezbeđivanje i zaštita zaposlenih i objekata tog ministarstva od protivpravni radnji i pretnji; prikupljanje podataka i izrađivanje analiza o bezbednosti zaposlenih, kao i objekata ministarstva u zemlji i DKP-a i misija SRJ u inostranstvu; dostavljanje infor-

² Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti, *Službeni list SFRJ*, br. 1/74, 15/84, 42/90; Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti, *Službeni list SRJ*, br. 15/2000.

³ AJ, 160-1323, Nadležnosti i zadaci Službe za istraživanje i dokumentaciju SSIP, str. pov. br. 2095, 6-7.

⁴ Zakon o službama bezbednosti Savezne Republike Jugoslavije, *Službeni list SRJ*, broj 37/2002; Radojica Lazić, *Kontrola službi bezbednosti u Srbiji* (Beograd: Fakultet za diplomatiju i bezbednost, JP „Službeni glasnik“, 2023), 49.

⁵ Andreja Savić i Mladen Bajagić, *Bezbednost sveta – od tajnosti do javnosti* (Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova, 2005); Mladen Bajagić, *Špijunaža u 21. veku: Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi* (Beograd: Marso, 2010), 410.

⁶ Zakon o službama bezbednosti Savezne Republike Jugoslavije, *Službeni list SRJ*, broj 37/2002; Milovan Trbojević, Zoran Malbašić, *Bezbednosno-obaveštajni sistemi država postjugoslovenskog prostora* (Beograd: Akademija za nacionalnu bezbednost, JP „Službeni glasnik“, 2022), 54.

macija i izveštaja o svom radu nadležnim državnim telima i organima. Pripadnik Službe za poslove bezbednosti svoje svojstvo dokazivao je službenom legitimacijom.

Krajem 2007. godine donet je Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije.⁷ Taj zakon, nakon nestanka Državne zajednice Srbije i Crne Gore, definisao je bezbednosno-obaveštajni sistem Srbije.⁸ U njemu nije bilo mesta za dve resorne službe bezbednosti u Ministarstvu spoljnih poslova. Tako su prestale da postoje Služba bezbednosti i Služba za istraživanje i dokumentaciju. Zakonom nije bilo određeno koja služba je preuzela njihove nadležnosti. Nekoliko godina kasnije Vlada Republike Srbije usvojila je uredbu o bezbednosnoj zaštiti lica i objekata,⁹ čime su definisane nadležnosti koje je ranije obavljala Služba bezbednosti u Ministarstvu spoljnih poslova. Dokumentacija o radu te službe, iz razumljivih razloga, nije dostupna javnosti, pa se malo zna o njenom dvadesettrogodišnjem delovanju.

Nadležnosti u sprovođenju mera bezbednosne zaštite

Nadležnosti Službe za poslove bezbednosti u oblasti bezbednosne zaštite, obuhvatale su preventivno-kontraobaveštajnu zaštitu, preventivno i operativno-tehničku zaštitu; kontradiverzionu zaštitu; unutrašnje fizičko obezbeđenje SSIP-a i njegovih objekata i unutrašnje fizičko obezbeđenje DKP u inostranstvu. U poslovima koje je obavljala tesno je sarađivala sa Službom državne bezbednosti Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove, a po potrebi i sa drugim službama i organima bezbednosti. Osnovni zadatak ove službe bio je da u saradnji sa SSUP-om zaštititi radnike i objekte SSIP-a i DKP-a u inostranstvu od delatnosti stranih obaveštajnih službi i drugih neprijateljskih organizacija.

U ostvarivanju tih zadataka Služba za poslove bezbednosti preduzimala je sledeće mere i radnje: organizuje i sprovodi bezbednosnu zaštitu lica i objekata SSIP i DKP u inostranstvu; prati i izučava forme i metode aktivnosti stranih obaveštajnih službi i drugih neprijateljskih organizacija prema zaposlenima i objektima SSIP i DKP i predlaže i preduzima mere bezbednosne zaštite od takvih aktivnosti. Pored toga, pratila je i izučavala kršenje bezbednosnih propisa zaposlenih i predlagala saveznom sekretaru i SSUP-u da se protiv tih lica preduzimaju preventivne mere za eliminisanje štetnih posledica (razgovor i skretanje pažnje), uključujući i mere obrade, odnosno mere koje podrazumevaju primenu metoda i sredstava prema Pravilima o radu SDB, kao i disciplinsko, prekršajno i krivično gonjenje; sadejstvovala je i omogućava SDB-u SSUP-a primenu mera i sredstava iz njene nadležnosti, a prema potrebi, učestvovala je u njihovom sprovođenju; izučavala je i analizirala probleme i

⁷ Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2007 i 72/2012.

⁸ Bezbednosno-obaveštajni sistem čine: Bezbednosno-informativna agencija (BIA), kao posebna organizacija Vlade Republike Srbije; Vojnobezbednosna agencija (VBA) i Vojnoobaveštajna agencija (VOA), kao organi uprave u sastavu Ministarstva odbrane. Sve tri službe bezbednosti imaju status pravnog lica.

⁹ Uredba o određivanju poslova bezbednosne zaštite određenih lica i objekata, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2010 i 64/2013.

pojave od interesa za širu bezbednosnu zaštitu SSIP-a i DKP-a i davala je predloge za njihovo rešavanje, odnosno za kreiranje ukupne bezbednosne politike; podnosila je zahteve SSUP-u za bezbednosne provere kandidata za prijem u SSIP; vršila je interne provere podataka zaposlenih u SSIP-u za rad u SID-u, Službi veze, Službi za poslove bezbednosti i na drugim radnim mestima; učestvovala je u izradi propisa koji regulišu bezbednost i širu društvenu samozaštitu u SSIP-u DKP-u i šire; realizovala je programe za stručno osposobljavanje kadrova iz domena bezbednosne zaštite; sprovodila je obuke zaposlenih u SSIP-u i DKP-u za obavljanje poslova bezbednosne, odnosno kontraobaveštajne zaštite; davala je instrukcije organizacionim jedinicama SSIP-a i DKP-a u inostranstvu za organizovanje i funkcionisanje bezbednosne zaštite; obavljala je i druge poslove za koje je ovlašćena nalogima i instrukcijama saveznog sekretara i tesno je sarađivala sa SDB-om SSUP-a, JNA i drugim saveznim organima i telima društveno-političkih zajednica u poslovima državne bezbednosti.¹⁰

U sprovođenju mera bezbednosne zaštite „akcenat je stavljan na veću odgovornost svakog pojedinca, a posebno na odgovornost rukovodilaca organizacionih jedinica u SSIP-u i šefova DKP-a”. Time se nastojalo, kaže se u poverljivom dokumentu, menjati dugo godina ustaljeno mišljenje „da je društvena samozaštita, uključujući i kontraobaveštajnu zaštitu, isključiva obaveza određenih organa i njihovih stručnih službi”. Nakon formiranja nove službe u svim organizacionim strukturama su „određeni stručni saradnici za bezbednost, koji u svojim radnim jedinicama deluju kao organizatori i nosioci poslova i odgovornosti za bezbednosnu zaštitu”.¹¹ Pored toga, rukovodioci organizacionih jedinica bili su direktno odgovorni za stanje bezbednosne zaštite u svojim radnim sredinama.¹²

Uporedo sa izvršenim promenama, savezni sekretar za inostrane poslove formirao je i posebnu Komisiju za poslove bezbednosti SSIP-a i DKP-a, sa zadatkom da u saradnji sa Službom za poslove bezbednosti prati i analizira sve probleme i stanje bezbednosne zaštite i predlaže mere za unapređenje zaštite i suzbijanje negativnih pojava; da razmatra pitanja od bezbednosnog značaja i predlaže rešenja; da na predlog Službe za poslove bezbednosti razmatra slučajeve kršenja bezbednosnih normi od pojedinih radnika SSIP-a i DKP-a i da predlaže da se protiv takvih radnika pokrenu krivične, disciplinske ili neke druge mere.

Osim preventivne kontraobaveštajne zaštite, odlukom SIV-a, u nadležnost SSIP-a stavljeno je fizičko i preventivno-tehničko obezbeđenje tog sekretarijata i DKP-a. Unutrašnje fizičko obezbeđenje objekata preuzeto je od Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (SSUP) tokom februara 1984. godine, a ostale poslove iz

¹⁰ AJ, 160-1325, Pravilnik o radu Službe bezbednosti Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, SSIP, str. pov. br. 280/83-SB, 19. 11. 1983. godine, 3–5.

¹¹ *Isto*, 9–10.

¹² Oni si imali obavezu da organizuju adekvatnu bezbednosnu zaštitu zaposlenih, materijala i poverljivih razgovora od delatnosti stranih obaveštajnih službi i drugih neprijateljskih organizacija, da insistiraju na doslednoj primeni bezbednosnih propisa, sagledavaju probleme i daju predloge za njihovo rešavanje, prate bezbednosno ponašanje pojedinih lica i, u saradnji sa Službom za poslove bezbednosti SSIP-a, predlažu i preduzimaju odgovarajuće mere protiv lica čije ponašanje predstavlja bezbednosni rizik, primaju informacije od zaposlenih u svojoj organizacionoj jedinici o zapaženim problemima i o pojavama i zapažanjima bezbednosne prirode obaveštavaju Službu za poslove bezbednosti.

domena fizičkog i preventivno-tehničkog obezbeđenja SSIP je postupno preuzimao do kraja 1985. godine.¹³

Prve aktivnosti Službe za poslove bezbednosti

Već u prvoj godini postojanja nova služba ostvarila je zapažene rezultate, pre svega, na planu preventivno-tehničke i protivprislušne zaštite objekata.¹⁴

Po preuzimanju navedenih poslova, stručne ekipe Službe za poslove bezbednosti za manje od godinu dana izvršile su montažu sredstava preventivno-tehničke zaštite u sedam DKP-a (Salzburg, Melburn, Celovec, Strazbur, Istočni Berlin, Ankara i Bukurešt). Pored toga, preduzete su i mere za izvođenje prethodnih radova u cilju uvođenja preventivno-tehničke zaštite u još dva DKP-a (Tirana i Istanbul). U istom periodu, ugrađena je i telefonska oprema u osam (Peking, Alžir, Tunis, Bangkok, Kolombo, Solun, Damask i Lusaka), dok su kontraprislušni pregledi obavljeni u šest DKP (Sofija, Moskva, Bukurešt, Istočni Berlin i London).¹⁵

Pokušaji vrbovanja zaposlenih u DKP-u

Strane obaveštajne službe osamdesetih i devedesetih godina prošloga veka sa promenljivim intenzitetom kontinuirano su delovale prema SFRJ. U periodu nakon Titove smrti znatno su intenzivirale svoje aktivnosti. Kao razlog za pojačano delovanje navodi se „pogoršana ekonomska situacija u Jugoslaviji i sve više izražena konfrontacija velikih sila i blokova”.¹⁶ Na osnovu podataka sa kojima je raspolagala Služba za poslove bezbednosti SSIP-a, u tim aktivnostima prednjačile su obaveštajne službe SAD, SSSR-a i Bugarske.

U nastupima prema SSIP-u i DKP-u, aktivnost obaveštajnih službi bila je usmerena u sledećim pravcima: „klasično vrbovanje zaposlenih i pokušaji stvaranja vlastite agenturne mreže u strukturama SSIP-a, a time, posredno, i u drugim najznačajnijim političkim segmentima SFRJ; na pokušaje da se blokira obaveštajni rad punktova SID-a;”¹⁷ otkrivanje obaveštajnih pozicija SID-a, naročito unutar emigrantskih struktura, u kojima je služba u poslednje vreme počela intenzivnije i orga-

¹³ Neposredno preuzimanje poslova preventivno-tehničkog obezbeđenja obavljeno je bez većih problema, jer su stručne službe SSUP-a i SSIP-a do tada sve poslove iz tog domena obavljale zajednički (izrade planova rada, određivanje prioriternih poslova i zadataka, snimanje stanja na objektima, kontradiverziona i kontraprislušna zaštita prilikom građenja novih ili rekonstrukcije postojećih objekata, utvrđivanje obima mera preventivno-tehničke zaštite, ugradnja i servisiranje sistema i uređaja i preventivno-tehnički pregledi objekata).

¹⁴ AJ, fond 803, Predsedništvo SFRJ, fascikla 1793, Informacija o bezbednosnoj zaštiti SSIP-a i DKP-a SFRJ u inostranstvu, SPB i SID, str. pov. br. 105/85, 21. mart 1985. godine.

¹⁵ Isto, 10.

¹⁶ Isto, 1.

¹⁷ To je naročito bilo vidljivo u sprečavanju delovanja jugoslovenskih službi bezbednosti prema neprijateljski nastrojenoj emigraciji. Nastojalo se, uz primenu različitih mera, da se taj rad onemogući (sprečavanje prisustva u iseljeničkim sredinama i vršenje pritiska na tamošnje partnere; kompromitovanja zaposlenih u DKP-ima u štampi, proterivanja ili pretnje proterivanjem diplomata, plasi- ranjem teza o tzv. „državnom terorizmu“ u sprezi sa neprijateljskom emigracijom i slično).

nizovanije delovati; plasiranje dezinformacija i preusmeravanje obaveštajne i kontraobaveštajne delatnosti u pogrešnim pravcima (učestalo slanje saradnika-provokatora, nuđenje 'saradnje', podmetanje sumnjive tehničke, vojne i druge dokumentacije, kao i lažnih obaveštajnih informacija); istraživanje i otkrivanje obaveštajne i kontraobaveštajne metodologije, uz uočljivo nastojanje da se u DKP-u onemoguće sistemi ONO i samozaštite".¹⁸

Prema navedenim saznanjima, Služba za istraživanje i dokumentaciju, odnosno njeni pripadnici bili su stalna meta napada obaveštajnih službi drugih zemalja. Pošto nije imala posebne kadrove, pa ni zasebnu kontraobaveštajnu službu, morala je da se štiti sopstvenom metodologijom, a u zavisnosti od uslova u kojima je delovala.¹⁹

Na sednicama Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka koje su održane 4. aprila i 22. jula 1985. godine razmatrana je „Informacija o bezbednosnoj zaštiti SSIP-a i diplomatsko-konzularnih predstavništava SFRJ u inostranstvu". Ovu informaciju, zajednički su sačinili upravo Služba za poslove bezbednosti (SPB) i Služba za istraživanje i dokumentaciju (SID).²⁰

U poverljivom materijalu koji je pripremljen za navedene sednice posebno se naglašava, na osnovu nastupa prema zaposlenima u SSIP-u i DKP-u, da je „najagresivnija obaveštajna služba SAD, koja deluje ne samo na svojoj teritoriji, već i u trećim zemljama, pa i u Beogradu, preko svojih DKP-a". Slučajevi koji su otkriveni u tom periodu govore o njenom izrazito ofanzivnom delovanju.²¹

Prema tim podacima, u Beogradu je tokom 1981. godine od strane američke obaveštajne službe zavrbovan radnik Službe veze (sam je tražio kontakt očekujući kao protivuslugu novac). Pripadnicima te službe odao je poverljive podatke o sistemu rada Službe veze SSIP-a. Kada su njegovi kontakti otkriveni, osuđen je na deset godina zatvora. Drugi primer govori kako je te godine prilikom preseljenja Generalnog konzulata SFRJ u nove prostorije u Njujorku američka služba preko transportne firme organizovala krađu kase tog konzulata u kojoj su bili poverljivi materijali. Kasa je posle nekoliko sati „pronađena", ali je za to vreme, najverovatnije, ostvaren uvid u sadržaj strogo poverljivih dokumenata. Istovremeno, jugoslovenskom konzulu u Njujorku, koji je bio odgovoran za materijale iz kase, ponuđeno je da ostane u SAD. Međutim, on je ponudu odbio i slučaj prijavio. Takođe, sekretaru Ambasade SFRJ u Tajlandu, koji se za vreme službovanja u toj zemlji bavio nedozvoljenim transakcijama, američki konzul u Bangkoku ponudio je razmenu strogo poverljivih telegrama. Sekretar ambasade ponudu je odbio, a slučaj prijavio nadležnima. U Čikagu je tokom 1982. godine, posredstvom jednog jugoslovenskog iseljenika, uvučen u kriminalne radnje administrativni radnik Generalnog konzulata, a nakon toga i zavrbovan na osnovu kompromitujućeg materijala. U kontaktima sa pripadnicima američke službe odao je poverljive podatke o sistemu rada šifre Generalnog konzulata. Pošto su ti kontakti otkriveni i dokumentovani, osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od pet godina i dva meseca. Sekretaru Ambasade SFRJ u Panami, koji je za vre-

¹⁸ AJ, 803-1793, Informacija o bezbednosnoj zaštiti SSIP-a i DKP-a SFRJ u inostranstvu, 1.

¹⁹ Isto, 1–2

²⁰ AJ, 803-1792, Zapisnik sa 9. Sednice Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka; AJ, 803-1793, Zapisnik sa 11. sednice Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka.

²¹ AJ, 803–1793, Informacija o bezbednosnoj zaštiti SSIP-a i DKP-a SFRJ u inostranstvu, 2.

me službovanja u toj zemlji vodio raskalašan život (nemoralno ponašanje, pijančenje itd.), američki konzul u istoj državi 1985. je ponudio novac za saradnju sa AOS. Iako je slučaj prijavio, u razgovoru sa nadležnim organima u zemlji, sekretar jugoslovenske ambasade nije izneo sve podatke koji su bili važni za sagledavanje tog slučaja. Zbog težih povreda radnih obaveza, udaljen je sa posla.²²

Interesantan je i slučaj konzula GK SFRJ u Čikagu. On je tokom 1984. i 1985. godine posredovao grupi kriminalaca, preprodavaca droge u tom gradu, oko protivzakonitog iznošenja veće sume novca van teritorije SAD, očekujući određenu materijalnu korist. Tek nakon hapšenja grupe, slučaj je prijavio pretpostavljenima, plašeći se za sopstvenu bezbednost. Odmah je povučen u Jugoslaviju. Postojala je ozbiljna sumnja da je uvučen u operativnu kombinaciju američke službe, u cilju kompromitacije i vrbovanja. Kasnija saznanja potvrdila su ispravnost takve pretpostavke. Odlukom disciplinske komisije ostao je bez posla. Sekretar Ambasade SFRJ u Harareu prijavio je nadležnima u ambasadi da mu je treći sekretar Ambasade SAD ponudio saradnju sa američkom službom. Septembra 1984. godine povučen je u zemlju. Sprovedenom istragom ustanovljeno je da je sa američkim obaveštajcem održavao kontakte i pre nego što je slučaj prijavio. Dostavljao mu je poverljive podatke iz ambasade i za to primao novac. Iako je sekretar Ambasade SFRJ svojim iskazima uglavnom potvrdio činjenice koje ga terete, Okružni sud u Bitolju, gde je pokrenut krivični postupak zbog krivičnog dela špijunaže, nije podigao optužnicu zbog nedostatka dokaza. Naime, supruga optuženog povukla je ranije datu izjavu istražnom sudiji da je od američkog obaveštajca primao novac.²³

U zajedničkoj informaciji koju su sačinile Služba za poslove bezbednosti i Služba za istraživanje i dokumentaciju stoji da su, od 1981. do 1983. godine, na području SAD, Kanade i Latinske Amerike, emigrirala četiri radnika DKP-a (dva radnika za fizičko obezbeđenje, jedan administrativni referent i jedan generalni konzul). Prikupljena saznanja ukazivala su da su se na takav korak, verovatno, odlučili nakon konsultacija sa obaveštajnim službama SAD i Kanade.

U istom periodu „zapažena je i pojačana aktivnost nekih zapadnoevropskih obaveštajnih službi prema jugoslovenskim DKP-ima. U tome je prednjačila obaveštajna služba Savezne Republike Nemačke. Nakon nasilnog upada u Ambasadu SFRJ u Bonu 1980. godine,²⁴ u periodu od 1981. do 1984. otkrivena su još tri pokušaja vrbovanja. U sva tri slučaja radilo se o ženskim osobama zaposlenim u DKP-u u SR Nemačkoj. Pored vrbovanja, zapažena su i nastojanja da se zadokumentuje obaveštajna aktivnost jugoslovenskih diplomata u toj zemlji, u cilju njihovog ličnog diskreditovanja i diskreditovanja politike i ugleda SFRJ u celini”.²⁵

Pored navedenih primera, sovjetska obaveštajna služba i obaveštajne službe drugih istočnoevropskih zemalja pokazivale su pojačano interesovanje za poverljive podatke političke, privredne i vojne prirode koji su bili od posebnog značaja za be-

²² Isto, 2–3.

²³ Kod svih iznetih slučajeva bilo je karakteristično da su u pitanju relativno mladi, obrazovani i perspektivni ljudi, da su bili pohlepni za novcem i za što bržim sticanjem materijalnih dobara i da svi, osim jednog, potiču iz porodica koje su ili društveno-politički pasivne ili su bile u sukobu sa zvaničnom politikom SKJ.

²⁴ AJ, 803-1786, Otudjivanje poverljivih dokumenata iz naše ambasade u Bonu, SID SSIP-a, 16. jul 1980. godine, sa prilogom „Zaključci predstavnika SDB-a i SID-a, od 16. juna 1980. godine“.

²⁵ AJ, 803–1793, Informacija o bezbednosnoj zaštiti SSIP-a i DKP-a SFRJ u inostranstvu, 4-5.

zbednost Jugoslavije. U nastupima prema diplomatama intenzivno su pratili i dokumentovali njihove nedozvoljene aktivnosti, koje bi im kasnije mogle poslužiti kao osnov za vrbovanje. Diplomatskim predstavnicima SFRJ zvanični organi SSSR-a i Rumunije otvoreno su stavljali do znanja da se pojedine jugoslovenske diplomate na njihovoj teritoriji bave nedozvoljenim aktivnostima.²⁶

Na osnovu podataka sa kojima su raspolagale ove dve službe bezbednosti (SPB i SID), bugarska obaveštajna služba bila je izrazito ofanzivna u nastupu prema jugoslovenskim diplomatama. U prilog tome govori i činjenica da je početkom 1985. godine u Skoplju osuđen treći sekretar Ambasade SFRJ u Sofiji na kaznu zatvora u trajanju od sedam godina zbog špijunaže u korist bugarske obaveštajne službe. Pored tog slučaja, i sekretaricu Ambasade SFRJ u Sofiji Okružni sud u Beogradu osudio je na kaznu zatvora u trajanju od godinu dana, zbog krivičnog dela odavanja službene tajne.²⁷

Na sličan način ponašale su se i druge strane službe u pokušajima vrbovanja jugoslovenskih diplomatskih predstavnika. Kanadska policija je 1985. godine jugoslovenskoj iseljenici, koja je radila na određeno vreme kao sekretarica GK SFRJ u Torontu, ponudila novac, tražeći od nje da ih informiše o svemu što se događa u Generalnom konzulatu. Karakterističan je i slučaj nastupa kanadske policije prema jugoslovenskim iseljenicima, koje su, takođe, koristili za prikupljanje podataka o „nedozvoljenim“ aktivnostima jugoslovenskih diplomata u toj zemlji.²⁸

Skoro identične metode koristila je i australijska policija. Sekretarica GK SFRJ u Sidneju (jugoslovenska iseljenica sa dvojnim državljanstvom) prijavila je februara 1984. godine da australijska policija zahteva od nje da prikuplja podatke o radu Generalnog konzulata vezama diplomata u australijskoj sredini, međuljudskim odnosima i slično.²⁹

Pored navedenog, Služba za poslove bezbednosti je tokom 1984. godine bila angažovana, samostalno ili u saradnji sa SDB-om SSUP-a, na još 14 bezbednosno interesantnih slučajeva. Protiv četiri radnika su podnete krivične prijave zbog pljačke i pronevere. Jedan radnik je osuđen na kraću vremensku kaznu zatvora zbog nedozvoljene trgovine, a protiv šest lica su pokrenuti disciplinski postupci.³⁰

U istom periodu, indikativni su bili i slučajevi iseljavanja, odnosno nastanjenja određenog broja diplomata, nakon penzionisanja, u države u kojima su službovali. O tome je 1987. godine Služba za poslove bezbednosti sačinila važnu informaciju, kojom je izvestila različite državne institucije SFRJ.³¹

Stav najviših državnih organa o bezbednosnoj zaštiti

Savezni savet za zaštitu ustavnog poretka na devetoj sednici održanoj 24. marta 1983. godine, razmatrao je Informaciju o stanju kontraobaveštajne zaštite saveznih organa i organizacija, kao i SSIP-a i DKP-a u inostranstvu. Podržao je kon-

²⁶ *Isto*, 5.

²⁷ *Isto*, 5–6.

²⁸ *Isto*, 6.

²⁹ *Isto*.

³⁰ *Isto*.

³¹ AJ, 803-1797, Informacija o bivšim radnicima naših DKP-a u Australiji, koji su se u međuvremenu tamo stalno nastanili, SPB SSIP-a, str. pov. br. 68, 6. februar 1987. godine

cept kontraobaveštajne zaštite saveznih organa i organizacija sa predlogom konkretnih mera. Predložio je da Predsedništvo SFRJ, pošto SIV razmotri istu problematiku, zauzme stav i da ukaže na potrebu da bi slične mere trebalo da se organizovano preduzimaju i u republikama i autonomnim pokrajinama.³²

Na toj i na nekoliko narednih sednica istoga tela, konstatovano je da je bezbednosna situacija u SSIP-u i mnogim DKP-ima u inostranstvu „veoma delikatna“. Takvom stanju „umnogome doprinosi i kadrovski sastav, jer se pri izboru ljudi za rad u diplomatiji previše insistira na ključu, tj. republičko-pokrajinskoj pripadnosti, a zapostavlja se stručnost, znanje jezika i drugi kvaliteti“. Zaključkom je naloženo da SSIP, zajedno sa SSUP-om, pripremi posebnu informaciju o kadrovskoj problematiki i predloženo je Predsedništvu SFRJ da je razmotri zajedno sa Informacijom o stanju kontraobaveštajne zaštite, fizičkog i tehničkog obezbeđenja SSIP-a i DKP-a u inostranstvu, sa predlogom mera.³³

Savezni savet za zaštitu ustavnog poretka, i u kasnijem periodu, ukazivao je više puta na različite propuste u radu i sugerisao je na konkretniju saradnju saveznih službi bezbednosti u sprečavanju špijunaže i na poboljšanje bezbednosne zaštite objekata i lica u njima. Posebno je naglašavana uloga Službe za poslove bezbednosti i njene efikasnije saradnje sa drugim službama, a naročito sa onim u Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove.

U tom pogledu indikativan je i primer, o kome se više puta na sednicama raspravljalo. Naime, devet bivših radnika DKP-a, tokom 1985. i 1986. godine napustilo je, sa redovnim putnim ispravama, Jugoslaviju i nastanilo se u Australiji.³⁴ U momentu odlaska nisu bili u radnom odnosu sa SSIP-om i SSUP-om. Kao jugoslovenski građani, sa pasošima, otputovali su u Australiju da tamo žive. Problem je predstavljala činjenica što su svi oni službovali u toj državi. Pored toga, radi se o licima čiji izbor i moralno-politički kvalitet nisu mogli da zadovolje potrebe SSIP-a u tako složenim uslovima rada u Australiji, ali pošto su dolazili sa različitih kadrovskih lista nisu mogli biti osporeni tokom službovanja.³⁵

Takođe, nije bilo ni argumenata niti podataka za bilo kojeg od njih „da su za vreme službovanja bili nelojalni prema SFRJ, niti da su učinili izdaju, povezujući se sa australijskim organima i neprijateljskom emigracijom“. Međutim, njihov odlazak i življenje u sredini u kojoj su prethodno službovali predstavljao je „ozbiljnu moralnu štetu i bezbednosni rizik“, a sa druge strane i sumnju da su službe koje se bave bezbednosnom zaštitom, ipak, nešto propustile.³⁶

³² AJ, 803–1790, Zapisnik sa 9. sednice Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka, održane 24. marta 1983. godine u Beogradu.

³³ Isto, 2–3.

³⁴ Na području Australije u tom periodu postojala su četiri predstavništva SFRJ: Ambasada u Kamberi, Generalni konzulat u Melburnu i Sidneju i konzulat u Pertu. Uslovi u kojima su radili DKP-ovi u Australiji bili su veoma teški, zbog odnosa i delovanja jugoslovenske neprijateljske emigracije.³⁴ Osamdesetih i devedesetih godina prošloga veka u toj državi je živelo i radilo preko 320.000 građana jugoslovenskog porekla (122.000 Hrvata, 100.000 Makedonaca, 2000 Srba, 16.000 Slovenaca i drugih) [AJ, 803–1797, Informacija o bivšim radnicima naših DKP-a u Australiji, koji su se u međuvremenu tamo stalno nastanili, 1–2].

³⁵ AJ, 803–1797, Informacija o bivšim radnicima naših DKP-a u Australiji, koji su se u međuvremenu tamo stalno nastanili, SPB SSIP-a, str. pov. br. 68, 6. februar 1987. godine; Isto, Zapisnik sa 26. sednice Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka, 17. februar 1987. godine, 6.

³⁶ Isto, 5–6.

Takve sumnje još više je podgrejavala i činjenica da su im australijski organi, suptotno restriktivnoj praksi, prilično brzo dali dozvole za useljenje. Pošto su neki od njih bili angažovani u SSIP-u, uključujući bezbednosne poslove, postojala je opasnost da će te podatke prezentovati ili su ih već prezentovali australijskim službama bezbednosti.³⁷

Zaključak

Služba za poslove bezbednosti (kasnije sa nazivom: Služba bezbednosti) stvorena je da bi se bavila bezbednosnom zaštitom objekata i lica zaposlenih u SSIP-u i DKP-u u inostranstvu. Delovala je u vremenu složenih konfrontacija između Zapada i Istoka i u već započetim geopolitičkim prestrojavanjima. U tom periodu pritisci na SFRJ bili su intenzivirani, sa svih strana, a već, nekoliko godina od smrti Josipa Boza Tita, mogla se naslućivati i konačna sudbina takve državne tvorevine. Podaci koji su analizirani u ovom radu pokazuju da su strane obaveštajne službe u svojim nastupima tokom osamdesetih godina obilato koristile slabosti i propuste u sistemu bezbednosne zaštite. Bez obzira na to što je tada delovalo pet saveznih, šest republičkih i dve pokrajinske službe bezbednosti, propusta i nekoordinacije u njihovom radu bilo je poprilično. O tome svedoče mnogi primeri: ubistvo turskog ambasadora Balkara marta 1983. u Beogradu,³⁸ instaliranje baze „Karlosove“ terorističke organizacije,³⁹ otvoreni separatizam i kontrarevolucija na Kosovu i Metohiji,⁴⁰ delovanje neprijateljske emigracije i stranih obaveštajnih službi,⁴¹ loša ekonomska situacija,⁴² optužbe SAD zbog navodnog tolerantnog odnosa prema terorizmu⁴³ i slično.

Bezbednosna situacija u samoj državi, pa samim tim u SSIP-u i DKP-ima u inostranstvu godinama je bila opterećena problemima koji se nisu mogli brzo otkloniti, bez obzira na mere koje su u tom pravcu preduzimane. To su bili: zloupotreba diplomatskih privilegija, šverc, zapošljavanje stranih državljana, neprijavlivanje kontakata sa strancima, zataškavanje prekršaja i propusta u radu, loši međuljudski odnosi i averzija prema zadacima bezbednosne prirode kod određenog broja zaposlenih.⁴⁴

³⁷ Isto, 6.

³⁸ Nenad Ž. Petrović, „Ubistvo turskog ambasadora u Beogradu 1983. godine i jugoslovensko-turski odnosi“, *Istorija 20. veka*, br. 2, (2017), 119–133.

³⁹ Radojica Lazić, *Službe bezbednosti Jugoslavije – od Brionskog plenuma do raspada države, knjiga prva* (Beograd: Fakultet za diplomatiju i bezbednost, IP „Neven“, 2022), 303–316; Radojica Lazić, „Delovanje terorističkih organizacija osamdesetih godina 20. veka u Jugoslaviji – sa posebnim osvrtom na „Karlovu“ organizaciju“, *Istorija 20. veka*, br. 2, (2022), 519–522; Bojan Dimitrijević, „Istorijski aspekt terorizma u Srbiji“, *Istorija 20. veka*, br. 1, (2008), 131–141.

⁴⁰ Radojica Lazić, „Demonstracije u Prištini 1981. godine i kontrarevolucija na Kosovu“, *Diplomatija i bezbednost*, br. 2, (2021), 61–80.

⁴¹ AJ, 803-1793, Zapisnici sa 11. i 13. sednice Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka, održanih 22. jula i 14. oktobra 1985. godine; Srđan Cvetković, „Terorizam i jugoslovenska politička emigracija“, *Istorija 20. veka*, br. 2, (2014), 171–197.

⁴² R. Lazić, *Službe bezbednosti Jugoslavije – od Brionskog plenuma do raspada države*, 258–262.

⁴³ AJ, 803-1799, Nastup SAD prema SFRJ u vezi sa navodnom podrškom međunarodnom terorizmu, SDB SSUP-a, str. pov. br. 887, 22. oktobar 1987. godine; R. Lazić, *Službe bezbednosti Jugoslavije – od Brionskog plenuma do raspada države*, 430–433.

⁴⁴ Zbog svega navedenog, pooštrene su mere prema prekršiocima bezbednosnih normi, ali zbog neefikasnosti disciplinskih organa SSIP-a određen broj tih dela bio je zastareo za disciplinsko i krivično

Ozbiljan problem u radu SSIP-a, u tom periodu, predstavljale su kadrovske liste, koje su na osnovu „ustopostavljenog ključa“ zapošljavale republike i pokrajine. One nisu slale najbolje kadrove, nego lica koja su se na razne zaobilazne načine i privatnim vezama „progurala“ na republičke i pokrajinske liste. Bez obzira na sve bezbednosne pripreme kroz koje su takvi kadrovi prolazili pre odlaska u inostranstvo, oni su, ipak, na osjetljive i odgovorne dužnosti u DKP-u dolazili neadekvatno pripremljeni. Zbog toga su relativno lako i brzo postajali meta napada i veoma lak plen stranih obaveštajnih službi. O tome se na različitim nivoima mnogo puta raspravljalo, ali nije bilo volje da se to promeni.

Savezni savet za zaštitu ustavnog poretka o ovoj temi raspravljao je više puta. Na sednici koja je održana 22. jula 1985. godine ponovio je raniji stav o „potrebi čvršće saradnje Službe državne bezbednosti sa Službom za poslove bezbednosti i njihovo međusobno informisanje“. Takođe, založio se „da se propišu kriterijumi koje treba da ispunjavaju sva lica koja se zapošljavaju u ovoj službi“. Međutim, bez obzira na uslove koji su postojali u odabiru kadrova za te poslove, bilo je pogrešnih rešenja koja su u praksi ispoljila mnoge slabosti i ozbiljne propuste u radu. Takve greške nije mogla na adekvatan način sprečiti i neutralisati ni Služba za poslove bezbednosti u tom ministarstvu.

REFERENCE

- Bajagić, Mladen. *Špijunaža u 21. veku: savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi, drugo dopunjeno i izmenjeno izdanje*. Beograd: MARSO, 2010.
- Cvetković, Srđan. „Terorizam i jugoslovenska politička emigracija“. *Istorija 20. veka*, br. 2, (2014), 171–197. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2014.2.cve.171-198>
- Dimitrijević, Bojan. „Istorijski aspekt terorizma u Srbiji“. *Istorija 20. veka*, br. 1, (2008), 131–141.
- Dragišić, Petar. „Hrvatska politička emigracija i Jugoslavija početkom osamdesetih godina: pripreme za završni obračun“. *Istorija 20. veka*, br. 2, (2020), 203–218. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2020.2.dra.203-218>
- Lazić, Radojica. *Službe bezbednosti Jugoslavije – od Brionskog plenuma do raspada države, knjiga prva, izmenjeno i dopunjeno izdanje*. Beograd: Fakultet za diplomatiju i bezbednost, IP „Neven“, 2022.
- Lazić, Radojica i Mirko Kulić. „Delovanje terorističkih organizacija osamdesetih godina 20. veka u Jugoslaviji – sa posebnim osvrtom na ‘Karlosovu’ organizaciju“. *Istorija 20. veka*, br. 2, (2022), 513–528. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2022.2.laz.513-528>
- Lazić, Radojica. „Delovanje jugoslovenske neprijateljske emigracije u Australiji (1965-1980)“. *Istorija 20. veka*, br. 2, (2023), 417–434. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2023.2.laz.417-434>

gonjenje, pa su prekršioci ostali nekažnjeni. Delom zbog toga, a delom i zbog blagonaklonog odnosa prema prekršiocima, tih godina se u SSIP-u akumulirao određeni broj kadrova koji je predstavljao bezbednosni rizik za normalno funkcionisanje i rad tog sekretarijata. Zato je zatraženo da se pronađu efikasniji mehanizmi pomoću kojih će se SSIP osloboditi takvih lica (u nekoliko slučajeva korišćene su mogućnosti penzionisanja i stavljanja na raspolaganje SIV-u).

- Petrović, Nenad Ž. „Ubistvo turskog ambasadora u Beogradu 1983. godine i jugoslovensko-turski odnosi“. *Istorija 20. veka*, br. 2, (2017), 119–133. DOI: <https://doi.org/10.29362/IST20VEKA.2017.2.PET.119-133>
- Savić, Andreja, i Mladen Bajagić. *Bezbednost sveta – od tajnosti do javnosti*. Beograd: KPU, 2005.
- Trbojević, Milovan, i Zoran Malbašić. *Bezbednosno-obaveštajni sistemi država postjugoslovenskog prostora*. Beograd: Akademija za nacionalnu bezbednost, JP „Službeni glasnik“, 2022.

THE SECURITY SERVICE OF THE FEDERAL MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS

Radojica Lazić, PhD*

Summary

The Security Service of the Federal Ministry of Foreign Affairs was established in 1984. It was responsible for the security protection of facilities and employees of that Ministry, both in the country and abroad. During this period Yugoslav diplomacy was active on all continents. The extensive diplomatic network in all parts of the world and threats from various intelligence services made those activities even more complex. In the light of the foreign policy activities of the former SFRY and its orientation for Non-Aligned Movement, they gave even more importance to the affairs of security protection. In the researched material concerning this work, and especially through examples from practice in the 1980s, it can be confidently claimed that, together with four other federal services at the time, it formed the important part of the security and intelligence system of the former Yugoslavia. With the disappearance of Socialist Yugoslavia (1992), as well as the Federal Republic of Yugoslavia (2003), some of this Service responsibilities were transferred to other segments of the Serbian security system. Accordingly, based on the law passed in December 2007, it ceased to exist. The available documents found in various collections of the Archives of Yugoslavia was backbone of this article. For a more comprehensive overview of the Security Service, researchers will have to wait for the documentation kept in the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia to become available to the public. Only then, in a more in-depth way, will it be possible to study and analyze the scope of its action.

KEYWORDS: Federal Ministry of Foreign Affairs, diplomatic and consular missions, Security Service, intelligence services, security protection

* Professor, Faculty of Diplomacy and Security, Belgrade, Republic of Serbia
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2658-8220>; E-mail: radojica.lazic@fdb.edu.rs